

УДК: 321.01:620.9

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТЕПЛОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА БАЗІ НВДЕ

Маркова Т.Д.

В статті розглянута нормативно-законодавча база України та механізми управління ефективним розвитком теплозабезпечення на базі НВДЕ.

Постановка проблеми. Розвиток енергетичного законодавства України є одним із пріоритетних завдань та напрямів реалізації енергетичної стратегії. Кризові явища, притаманні всій українській економіці останнього десятиліття, вже в значній мірі підточили фундамент паливно-енергетичного комплексу країни. Одним з основних, найбільш складних завдань економіки України сьогодні є проведення глибоких якісних перетворень у сфері енергозабезпечення з сучасними вимогами вирішення накопичених соціально-економічних і екологічних проблем. У зв'язку з цим, на нашу думку, пріоритетним напрямком енергозабезпечення повинна бути активна політика енергозабезпечення на основі розвитку *нетрадиційних відновлювальних джерел енергії (НВДЕ)* (зі всіма її видами) і формування енергоефективної національної економіки з урахуванням екологічних аспектів вирішення антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Одним з таких напрямів є теплозабезпечення на базі ТН, еколого-економічна та енергетична ефективність якої доведена в реалізації політики розвитку альтернативної енергетики у європейських та розвинутих країнах світу.

Саме високий рівень виробництва і впровадження *теплових насосів (ТН)* в розвинутих країнах світу зумовлений високою активністю діяльності держави в області формування як законодавчих, так і нормативних засад забезпечення ефективного управління даним процесом та реалізація механізмів забезпечення ефективного розвитку *теплонасосної енергетики (ТНЕ)*.

В Україні на сьогоднішній день відсутні аналогічні заходи сприяння використання низькопотенційної енергії за допомогою енерго-і ресурсозберігаючих технологій. В результаті, ТНЕ в Україні не розвивається належним чином через її неконкурентоспроможність в порівнянні з традиційними варіантами теплозабезпечення. Це загрожує не тільки не реалізації державної енергетичної політики, яка викладена в Законах України: «Про енергозбереження», «Про альтернативні джерела енергії», «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу», «Про ратифікацію Кіотського протоколу», але і в «Енергетичній стратегії України на період до 2030 року», «Державної цільової економічної

програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки», «Податковому Кодексі України», а також виконання міжнародних зобов'язань України в рамках Кіотського протоколу зі скорочення викидів парникових газів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблем енергозабезпечення на базі НВДЕ займає одне з провідних місць у наукових працях вчених, серед яких: Афонченкова Т.М., Іванюк О.В., Дарнопих Г.Ю., Антоненко Л.А., Грицюк Т.І., Ткаченко Л.В., Мица Н.В., Трач О.Ю. Питання удосконалення механізмів забезпечення ефективного розвитку альтернативної енергетики ґрунтовно розглянуті в працях таких вчених як: Суходоля О.М., Громова О.М., Макогон Ю.В., Кошеленко В.В., Чистов Ю.І., Мехович С.А. Разом з тим, питання механізмів забезпечення ефективного розвитку теплозабезпечення на базі НВДЕ вимагає подальших досліджень в напрямку визначення та реалізації політики розвитку ТНЕ в Україні.

Мета статті. Метою даного дослідження є проведення аналізу нормативно-законодавчої бази та наукової літератури з питань реалізації політики енергозабезпечення на базі НВДЕ для визначення механізмів забезпечення ефективного розвитку теплозабезпечення ТН.

Результати. Проблема використання нетрадиційних, відновлюваних та позабалансових джерел енергії особливу увагу в Україні почали приділяти майже 19 років тому в контексті державної політики енергоефективності та енергозбереження, в той час, як у розвинених країнах цю проблему вирішували вже з середини 70-х років ХХ століття, коли почалися активні науково-технічні розробки і поступове впровадження технологій на базі НВДЕ.

Період з 1994 р. характеризується значною кількістю прийнятих законів, актів та змінами в інституційно-організаційної структури управління використанням паливно-енергетичних ресурсів. При цьому невід'ємним стратегічним орієнтиром проведеної політики держави є розвиток альтернативної енергетики. Нами умовно виділені три періоди становлення сучасної енергетичної політики та визначені переваги і недоліки (табл.1).

Подальша активізація

участі України в консолідації зусиль міжнародного співтовариства в рамках ООН в боротьбі за скорочення викидів парникових газів зумовила необхідність знову ж підвищення ролі держави в управлінні енергетичним комплексом. Кабінет Міністрів України Положенням від 3 квітня 2006 року затвердив створення спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження – Національного агентства України (НАЕР).

Таблиця 1

Періоди (етапи) становлення сучасної енергетичної політики України

Період (етап)	Прийнята законодавча база	Переваги	Недоліки
<i>I період</i> - становлення політики енергоефективності та енергозбереження (1994-2002 р.р.)	Закон України «Про енергозбереження» (№ 74/94-ВР від 01.07.1994р.), Комплексна державна програма енергозбереження України (КДПЕ) 1997, Програма державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії та малої гідро-і теплоенергетики (Постанова КМУ від 31.12.1997 р. № 1505), Закон України «Про альтернативні види рідкого та газового палива» (14.01.2000 р. № 1391-XIV).	У цей період почали формуватися і інституційно-організаційні засади державного управління енергоефективністю та енергозбереженням. Утворено центральний орган виконавчої влади у сфері енергоефективності (Державний комітет з енергозбереження, 1995) та орган контролю (Державної інспекції з енергозбереження – 1996).	Разом з тим ці нормативно-законодавчі документи не передбачають систему регулятивних та стимулюючих механізмів щодо стимулювання впровадження енергозберігаючих технологій, у зв'язку, з чим їм властивий декларативний характер.

Періоди (етапи) становлення сучасної енергетичної політики України

Період (етап)	Прийнята законодавча база	Переваги	Недоліки
<i>II період</i> - формування політики альтернативного енергозабезпечення (2003-2005 р.р.)	Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.03р. № 555-IV, ратифікація Кіотського протоколу.	У цей період спостерігалася активізація уваги керівників районного та місцевого рівня до проблеми енергозбереження, з'явилися виробники і продавці енергозберігаючого обладнання і стали формуватися нові ринкові механізми реалізації державної політики енергоефективності.	Ціни на енергетичне обладнання, зокрема на ТН, продавані в Україні, виявилися не керовані і необгрунтовано завищені, що не сприяє зростанню попиту на них. Це ж стосується і тарифів на тепло з систем централізованого теплопостачання, де паливно-енергетичні монополісти управляють ціноутворенням на вироблену продукцію.
<i>III період</i> – політика енергозабезпечення для досягнення енергетичної та екологічної безпеки (2006-2012 р.р.)	Була розроблена і прийнята в 2006 році «Енергетична стратегія України на період до 2030 р.». У 2012р. розроблено проект «Оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030р.».	Ефективність реалізації енергетичної стратегії багато в чому буде залежати від переходу паливно-енергетичного комплексу на інноваційний шлях розвитку і реалізації передових досягнень світової практики.	Якщо такими темпами як зараз буде розвиватися ТНЕ, то реалізація даної стратегії малоімовірна, як і виконання подальших (після 2012 р.) зобов'язань по скороченню викидів «парникових газів», які Україна повинна буде виконувати в рамках Кіотського протоколу.

Активізація діяльності новоствореного НАЕР підтверджується розробкою законопроекту «Про енергоефективність», згідно з яким пропонується ввести податкові пільги для енергозберігаючих інвестицій та енергетичний збір за перевитрату за тарифом або штрафні санкції за перевищення лімітів споживання енергоресурсів [1].

Досліджуючи політику забезпечення розвитку альтернативної енергетики, відмітимо три найбільш впливові механізми забезпечення розвитку ТНЕ (рис.1):

1. Механізми Кіотського протоколу.
2. Механізми державного регулювання процесів тепло-забезпечення.
3. Механізми державної підтримки проектів використання ТН.

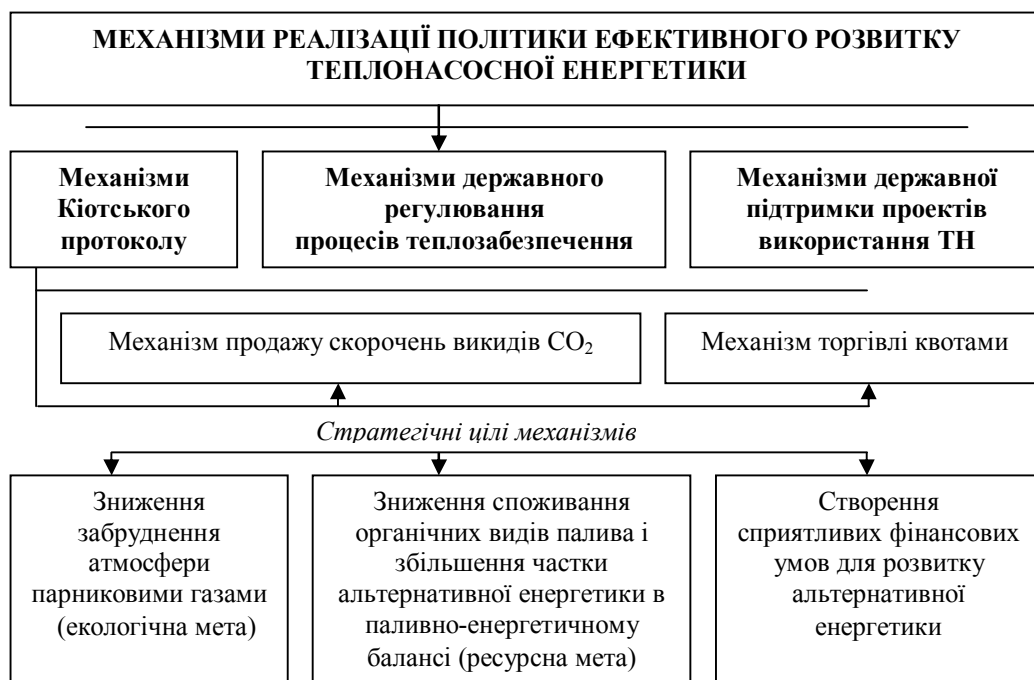

Рис. 1. Система механізмів реалізації політики ефективного розвитку теплоасосної енергетики

Слід зазначити гнучкість використовуваних механізмів підтримки в залежності від учасників процесу впровадження проектів використання ТН і їхніх безпосередніх інтересів. Це головний момент, на нашу думку, у формуванні цієї групи механізмів реалізації політики розвитку альтернативної енергетики в кожній країні. Зміст принципу гнучкості механізмів державної підтримки полягає в індивідуалізації їх суб'єктної дії для створення мотиваційних засад впровадження проектів використання ТНУ в централізованих, автономних і індивідуальних системах теплозабезпечення різних секторів народного господарства. Державна підтримка в політиці енергозабезпечення передбачає гранти, податкові кредити, дотації, субсидії та ін. [2]

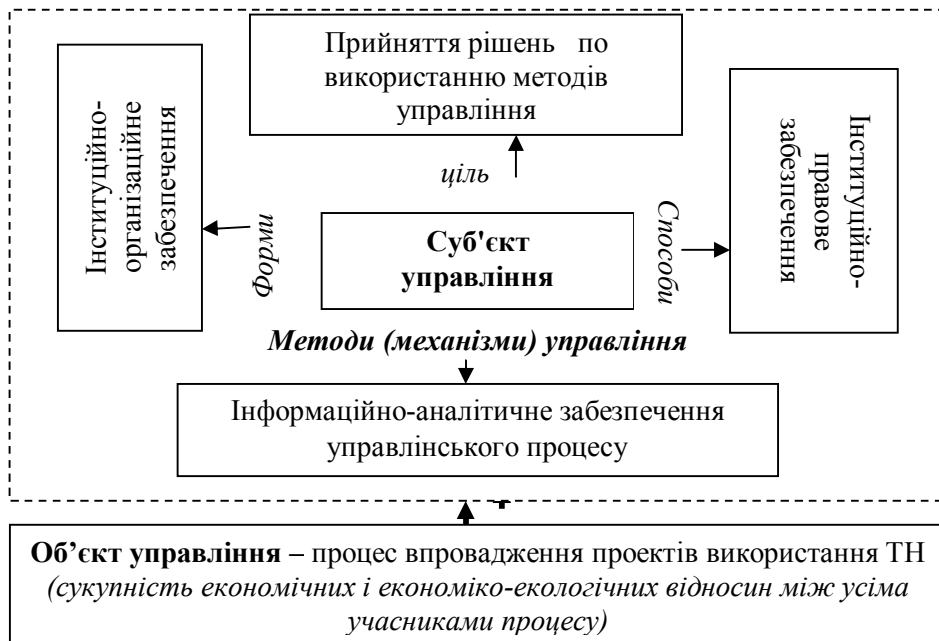
У законодавчому порядку в Україні також введена, як і за кордоном, в дію система обов'язкового екологічного оподаткування та пільгового оподаткування. Зокрема, система зборів за забруднення атмосфери стаціонарними та пересувними джерелами забруднення. Однак, на практиці цей механізм не спрацьовує, що пов'язано з недосконалістю чинної нормативно-методичної бази збирання зборів за забруднення атмосфери, вкрай мізерною величиною затверджених базових нормативів зборів. Так, наприклад, базовий норматив зборів за забруднення атмосфери CO₂ в межах дозволених викидів – 0,22 грн за 1 т викидів [3], в той же час витрати на заходи по скороченню викидів 1 т CO₂ становлять як мінімум 7 дол. [4], тобто близько 56 грн., нараховані збори за забруднення надходять до фондів охорони навколишнього середовища різного рівня (місцевого і державного рівнів). При такій їх величині дана система зборів (податків) не стимулює підприємців у впровадженні прогресивних атмосферозахисних засобів. Їм легше платити податки, ніж запроваджувати технічні інновації у сфері скорочення викидів шкідливих речовин.

Перспективний розвиток ТНЕ в Україні, на нашу думку, можна розглядати в рамках ринкового механізму Кіотського протоколу. Механізм право власності на скорочення викидів створених в результаті реалізації еколого-економічних проектів з впровадження прогресивних енергозберігаючих технологій, зокрема ТН, передбачає удосконалення нормативно-правових актів та функціональних обов'язків організаційних інститутів. За висновком авторів [5] для України існує необхідність подальшого вдосконалення національних процедур шляхом розвитку відповідної нормативно-правової бази.

Таким чином, в контексті теорії управління, теорії прийняття управлінських рішень систему управління розвитком ТНЕ можна представити таким чином (рис.2).

Процес ефективного розвитку й освоєння альтернативної енергетики вимагає створення відповідних умов, одна з яких – венчурні принципи інвестування. Для акумулювання й розподілу інвестиційних сум необхідне створення банків і фондів розвитку на державному та регіональних рівнях, що працюють на венчурних принципах: надання кредиту без застави; довгострокове кредитування (на термін окупності проекту, обґрунтований бізнес-планом); відсоткове кредитування на принципах участі на паях у доходах від реалізації проекту. Джерелами інвестицій мають стати сфери створення економічного ефекту від діяльності в альтернативній енергетиці: 1) бюджетні відрахування; 2) відрахування із частини тарифних ставок (витрат); 3) продаж акцій; 4) будь-які інвестори, притягнуті в результаті тендерів, виставок, конкурсів тощо; 5) продаж патентів та ліцензій на нові технології та пристрої; 6) продаж готових установок альтернативної енергетики й комплектуючого устаткування; 7) відрахування з екологічних фондів; 8) прибуток від виробництва та реалізації відновлюваних джерел енергії [6].

Механізми державного регулювання передбачають систему пільгового оподаткування, яка згідно Податкового Кодексу України розроблена, але на нашу думку потребує удосконалення.

Податкові механізми стимулювання виробництва та впровадження енергоефективних технологій можна розглядати в рамках статті 158 п.1. Податкового Кодексу України, яка передбачає для виробників даних технологій звільнення від оподаткування прибутку в розмірі 80%, отриманої від продажу її на митній території. А відповідно до п.2 цієї ж статті звільняється від оподаткування 50% прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, що здійснюють розробку, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів [3]. Але Кодекс не враховує стимулювання інтересів неприбуткових, збиткових, організацій, установ і підприємств (значна частина ТЕС є збитковими підприємствами), що мають величезні перспективи модернізації своєї системи теплозабезпечення. Податкові пільги аж ніяк не стимулюють населення використовувати ТН в індивідуальних системах теплозабезпечення. Це, на нашу думку, також перешкоджає розвитку ТНЕ. Механізми державного управління повинні сприяти розширенню кола споживачів даного обладнання та їх платоспроможності для того, щоб власне виробництво і вітчизняний ринок ТН розвивався.

Висновки. В результаті дослідження державної політики теплозабезпечення на базі альтернативних джерел енергії, слід відзначити, що нормативно-правова база українського законодавства носить більше

декларативний характер в реалізації заявленої основної мети – зниження енергоспоживання традиційних видів палива і заміщення імпортованих енергоресурсів власними.

Слід зазначити, що Україна володіє величезним енергетичним потенціалом заміщення традиційного паливно-енергетичних ресурсів. Він складає більше 50% від загального постачання первинної енергії. Техніко-досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива за рахунок теплових насосів складає 18,0 млн. т.у.п. в рік [7], тобто 18,4% від загального обсягу заміщення традиційних паливно-енергетичних ресурсів. Теплові насоси в рейтингу напрямків НВДЕ знаходяться на 3 місці, поступаючись тільки біоенергетики та вітроенергетики. Це на сьогоднішній день, але до 2030 року, за даними Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, ситуація кардинально зміниться.

В Україні величезний потенціал енергозбереження теплової енергії за рахунок техніко-технологічного фактора. Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2030 року він оцінюється в розмірі 33,76 млн. т.у.п. до 2030 року. Також прогнозується, що до 2030 року обсяг виробництва теплової енергії електричними теплогенераторами, головним чином – тепловими насосами, зросте до 180,0 млн. Гкал проти 1,7 млн. Гкал у 2005 році. Це призведе до заміщення 22,7 млн. т.у.п. [8], тобто 67,2% від загального потенціалу енергозбереження. Крім того, саме енергія навколишнього середовища до 2030 року складе більше 60% від загального показника поновлювальних джерел енергії. Без сумніву, що при відповідній підтримці з боку держави це могло б бути великим стимулом у реальному, а не декларованому впровадженні енергозберігаючих технологій. Володіючи великим промисловим і природним потенціалом, Україна не повинна залишатися осторонь від світового розвитку ринку відновлюваної енергетики.

Література:

1. Кулибаба С.В. Фінансове забезпечення енергоефективності національної економіки / С.В. Кулибаба // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» Збірник наукових праць ЛНТУ. Випуск 5 (20). – Ч.1. – Луцьк, 2008. – 361 с.
2. Маркова Т.Д. Державна підтримка як фактор сприяння розвитку теплонасосної енергетики / Т.Д. Маркова // Економічні інновації. – Випуск 41. – 2010. – С.167-172.
3. Податковий кодекс України (зі змінами і доповненнями) № 2755 – VI від 02.12.2010 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Организационно-экономические механизмы реализации Киотского протокола в Украине / Волошин Д.В., Рубель О.Е., Громова Е.Н., Степанов В.Н., Бердников И.А. Под ред. В.Н. Степанова // ИПРЕЕИ НАН Украины. – Одесса: «Фенікс», 2006. – 132 с.

5. Звіт про діяльність державного агентства екологічних інвестицій України I півріччі 2012 року. <http://www.neia.gov.ua>

6. Афонченкова Т.М. Удосконалення управління розвитком альтернативної енергетики на засадах інноваційного підходу / Т.М. Афонченкова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – №1. – С.153-156.

7. Технічно-досяжний потенціал вироблення енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Електронний ресурс. – Доступ: <http://sace.gov.ua/vidnovlyuvana-energetika>.

8. Розпорядження КМУ «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» від 15 березня 2006 р. N 145-р.

Abstract

Markova T.D.

State policy in the field of heating based on alternative renewable energy sources.

Considered normative and legislative base of Ukraine and mechanisms for managing the development of effective heating based on alternative renewable energy sources.